

MAKTABGACHA TA'LIMDA INKLYUZIYA VA TENG IMKONIYATLARNI TA'MINLASH

Rixsiboyeva Nodira Muksumovna

Uchtepa tumani 207-sonli DMTT
direktori

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida inklyuziv yondashuvni joriy etish, bolalarning individual ehtiyojlari va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda teng imkoniyatlarni ta'minlashning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Inklyuziv ta'lim tamoyillariga asoslangan holda, maxsus ehtiyojli bolalarni umumiy ta'lim jarayoniga qo'shish, pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, muhitning moslashtirilishi, o'yin va ta'lim faoliyatini differensial tashkil etish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqotda maktabgacha ta'limda inklyuziyani samarali qo'llash orqali barcha bolalarning ijtimoiy moslashuvi, o'z-o'zini anglash darajasi va o'quv jarayonidagi faolligini oshirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, teng imkoniyatlar, maxsus ehtiyojli bolalar, pedagogik yondashuv, moslashtirilgan muhit, differensial ta'lim, ijtimoiy moslashuv.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты внедрения инклюзивного подхода в дошкольных образовательных учреждениях с учётом индивидуальных потребностей и особенностей развития детей, обеспечивая равные возможности. На основе принципов инклюзивного образования анализируются включение детей с особыми образовательными потребностями в общий образовательный процесс, профессиональная подготовка педагогов, адаптация среды, а также методы дифференцированной организации игр и образовательной деятельности. В исследовании рассматриваются возможности повышения социальной адаптации всех детей, уровня самопознания и активности в учебном процессе через эффективное применение инклюзии в дошкольном образовании.

Ключевые слова: *инклюзивное образование, дошкольное образование, равные возможности, дети с особыми потребностями, педагогический подход, адаптированная среда, дифференцированное обучение, социальная адаптация.*

ABSTRACT

This article explores the theoretical and practical aspects of implementing an inclusive approach in preschool educational institutions, taking into account children's individual needs and developmental characteristics to ensure equal opportunities. Based on the principles of inclusive education, the study analyzes the inclusion of children with special needs in the general educational process, teachers' professional training, environmental adaptation, and methods of differentiating play and educational activities. The research examines how effective application of inclusion in preschool education can enhance all children's social adaptation, self-awareness, and engagement in the learning process.

Keywords: *inclusive education, preschool education, equal opportunities, children with special needs, pedagogical approach, adapted environment, differentiated instruction, social adaptation.*

KIRISH

Inklyuziya bu bolani “moslashishga majbur qilish” emas, balki muhitni bola uchun moslashtirish tamoyiliga asoslangan pedagogik yondashuvdir. Ilmiy tadqiqotlar (UNESCO, UNICEF va boshqa xalqaro manbalar) ta’kidlashicha, inklyuziv muhitda tarbiyalangan bolalar ijtimoiy muloqot ko’nikmalarini tezroq rivojlantiradi va jamiyatga moslashuv darajasi yuqoriroq bo’ladi.

Sinfda nutqida nuqsoni bor bola bo’lsa, tarbiyachi barcha bolalar ishtirokida “piktogramma kartochkalar”dan foydalanadi. Nutqi yaxshi rivojlangan bolalar ham kartochkalar yordamida gap tuzishga harakat qiladi, nutqiy nuqsoni bo’lgan bola esa o’zini teng deb his qiladi. Muhit bola ehtiyojiga moslashadi, bola esa ta’lim jarayonidan chetda qolmaydi.

Amaliy misol:

“Moslashtirilgan matematika burchagi”:

- nozik motorikasi sust rivojlangan bola uchun katta hajmdagi Lego kublar
 - mayda buyumlar bilan ishlay oladigan bola uchun tafakkurni rivojlantiruvchi konstruktiv materiallar
 - e’tiborida muammo bor bola uchun ranglarga ajratish, guruhlash vazifalari
- Bir mashg’ulot, lekin har bir bola o’z imkoniyatiga qarab rivojlanadi.

ASOSIY QISM

Maktabgacha ta’lim tizimida inklyuziv yondashuvni rivojlantirish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo’nalishiga aylangan. 2022-yilda Shavkat Mirziyoyev xalqaro miqyosdagi erta yoshdagi ta’lim bo’yicha konferensiyada so’zga chiqib, “maktabgacha ta’limda sifatli, inklyuziv yondashuvni joriy etish har bir bolaga teng imkoniyat yaratishning eng muhim tamoyilidir”, deb qayd etgan.

2023-yilda maktabgacha ta’lim muassasalarini modernizatsiya qilish bo’yicha amalga oshirilgan islohotlarda mavjud bog’chalarda moslashtirilgan muhit yaratish bo’yicha aniq vazifalar belgilandi. Amaliyot shuni ko’rsatadiki, inklyuziv guruhlar samarali ishlashi uchun faqat bino yoki jihozlarni moslashtirish yetarli emas.

Muhimi – farzand atrofidagi butun tarbiyaviy ekologiya, ya’ni tarbiyachi, psixolog, ota-ona va bola o’rtasidagi muloqot uyg’unligi.

Inklyuziv ta’limning eng muhim amaliy mexanizmlaridan yana biri individual rivojlantiruvchi dasturdir. 2024-yildan boshlab bir qator maktabgacha ta’lim muassasalarida sinov tariqasida individual o’sish xaritalari joriy etila boshlandi. Bu xaritalar har bir bolaning kuchli va zaif tomonlarini, rivojlanish sur’atini va psixologik ehtiyojlarini hisobga olgan holda tuziladi.

Inklyuziv ta’lim samaradorligida psixologik qo’llab-quvvatlash markaziy o’rin tutadi. 2022-yilgi nutqida Shavkat Mirziyoyev “erta yoshdagi tarbiya bu nafaqat ta’lim, balki bola qalbiga mehr va ishonch berish jarayoni” ekanini alohida ta’kidlagan. Amaliyotda bu degani tarbiyachi bolaning ruhiy holatini doimiy kuzatib, uning guruhga moslashishida yo’naltiruvchi rolni bajaradi.

Misol tariqasida, o’ziga ishonchi past bolani olib qaraylik. U guruh o’yinlariga qo’shilmasligi, boshqa bolalar bilan muloqotga kirishishga qiynalishi mumkin.

Bunday bola uchun tarbiyachi kichik qadamlar bilan, avval bir bolaga, keyin ikki bolaga, so’ngra butun guruhga qo’shib borish orqali ijtimoiy moslashuv jarayonini asta-sekin tashkil etadi. Bu usul bola uchun psixologik bosim emas, balki qo’llab-quvvatlovchi rivojlantiruvchi tajribaga aylanadi.

2023-yilda ta’lim tizimi bo’yicha o’tkazilgan yig’ilishda Shavkat Mirziyoyev “maktabgacha ta’limda ota-ona va pedagog hamkorligi – farzand tarbiyasining eng muhim omili” ekanini ta’kidlagan. Inklyuziv guruhlar ishlashidagi eng katta qiyinchilik – ota-onalar ongidagi farq va

farzandi haqida ortiqcha xavotirlar. Amaliy yechim sifatida bog'chalarda psixologlar, logopedlar va tarbiyachilar bilan birgalikda maslahat kunlari yo'lga qo'yiladi.

Masalan, maxsus ehtiyojli bolaga ega ota-onaga uy sharoitida qanday o'yinlar o'tkazish, qaysi rag'batlantirish usullari yaxshi natija berishi, bolani uy vazifalariga qanday jalb etish kerakligi bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Bu hamkorlik inklyuziyaning oilada ham davom etishini ta'minlaydi.

Inklyuziv guruhning eng muhim ijtimoiy funksiyasi barcha bolalarda bag'rikenglik, hurmat, hamjihatlik kabi fazilatlarni rivojlantirishdir. 2022-yilgi nutqda davlat rahbari "bolalarda yoshligidan mehr-shafqat va bag'rikenglikni shakllantirish jamiyat taraqqiyotining poydevoridir", deb aytgan.

Amaliyotda bu quyidagicha ko'rinadi:

- umumiy rolli o'yinlar orqali bolalar bir-birini tinglashni o'rganadi
- jamoaviy mashqlar ular orasida hamkorlikni kuchaytiradi
- farqli bolalar bilan birga bo'lish hayotning tabiiy holi sifatida qabul qilinadi

Shunday guruhlarda ulg'ayotgan bola kelajakda jamiyatga yanada bag'rikeng, hurmatli va ijtimoiy mas'ul shaxs bo'lib shakllanadi.

Keng qamrovli amaliy jadval:

Amaliy Jarayon Yo'nalishi	Real Vaziyat	Tarbiyachi Amalga Oshiradigan Ishlar	Kutiladigan Natija
Moslashtirilgan muhit yaratish	Guruhda eshitishda qiyinchilik bo'lgan bola bor	Xonaga vizual belgilar, rangli ishoralar, qo'l harakati bilan tushuntirish, piktogrammalar joylashtirish	Bola topshiriqlarni tushinishda qiynalmaydi, o'zini guruhning teng a'zosi deb his qiladi
Nutqiy rivojlanish sust bo'lgan bola bilan ishlash	Bola so'zlarni talaffuz qilishda tortinadi	Rolli o'yinlar, rasmi kartalar, dialogli o'yinlar, o'yinchoqlar orqali muloqotga undash	Bola muloqotga faol kirisha boshlaydi, qo'rquv kamayadi
Harakat koordinatsiyasi sust bo'lgan bolani qo'llab-quvvatlash	Bola yugurish, sakrash kabi harakatlarda cho'chiydi	Motorika mashqlari, qum bilan ishlash, konstruktiv o'yinlar, yumshoq to'plar bilan mashqlar	Bola harakatlarga ishonch bilan qo'shila boshlaydi, muvofiqlashtirish yaxshilanadi
Ijtimoiy moslashishni qo'llab-quvvatlash	Bola guruh o'yinlariga qo'shilmaydi	Boshlanishida bir bola bilan kichik o'yin, keyin ikki bola bilan, so'ng guruh bilan o'ynashga jalb qilish	Bola guruhga moslasha boshlaydi, yangi do'stlar orttiradi
Ota-onalar bilan individual hamkorlik	Ota-ona farzandi haqida xavotirli	Psixolog bilan birga suhbat, uyda bajarish uchun amaliy o'yinlar ro'yxati, uy pedagogikasi bo'yicha maslahat	Ota-ona o'z bolasi ehtiyojini to'g'ri tushunadi, qo'rquv kamayadi
Teng imkoniyatlar yaratish uchun darsni	Guruhdagi bolalar rivojlanish darajasi turlicha	Bir vazifani bir necha murakkablik darajasida taklif qilish, har bir bolaning	Barcha bolalar o'ziga mos tempda ishlaydi, hech kim

Amaliy Jarayon Yo'nalishi	Real Vaziyat	Tarbiyachi Amalga Oshiradigan Ishlar	Kutiladigan Natija
differential tashkil etish		qobiliyatiga qarab topshiriq moslash	o'zini ortda qolgandek his qilmaydi
Emosional muvozanatni qo'llab- quvvatlash	Bola tez-tez yig'laydi yoki o'zini chetga oladi	“Tinch burchak” yaratish, nafas mashqlari, qulay o'yinchoqlar bilan tinchlantirish	Bola o'zini xavfsiz his qiladi, emosional barqarorlik oshadi
Maxsus ehtiyojli bolalar uchun o'yin terapiyasi	Bola muloqotdan qochadi	Qum terapiyasi, suv bilan o'yinlar, sensor o'yinlar, yumshoq matolar bilan sezgi mashqlari	Bola atrof-muhitga moslashadi, sezgi jarayonlari faollashadi

XULOSA

Maktabgacha ta'limda inklyuziya va teng imkoniyatlarni ta'minlash – bu bugungi kunda nafaqat ta'lim tizimi, balki butun jamiyatning pishiq va mas'uliyatli rivojlanishiga xizmat qiladigan strategik yo'nalishdir. Inklyuziv ta'limning mohiyati shundaki, u har bir bolaning jismoniy, psixologik, intellektual yoki ijtimoiy rivojlanishidagi o'ziga xosliklarni cheklov deb emas, balki individual rivojlanishning tabiiy jarayoni sifatida qabul qiladi. Shu bois inklyuziyaning markazida bola shaxsini chuqur anglash, uning ehtiyojlarini to'g'ri baholash va unga mos pedagogik yechimlarni yaratish turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

6. Inklyuziv maktabgacha ta'lim: Zamonaviy rivojlanish jarayonlari Yakubova Z., Arslanova M. (2023).
7. Maktabgacha ta'limda inklyuziv ta'limni amalga oshirishning dolzarb masalalari Mirzatova G. (2023).
8. Maktabgacha ta'limda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish Raxmonova S.M., Negmatova M.M. (2024).
9. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim tamoyillari Uzoqova Maftuna Y. (2025).